

ОСТАННІЙ БІЙ САГАЙДАЧНОГО

Серед громадсько-політичних і військових діячів України першої чверті XVII століття помітне місце належить Петрові Кононовичу /Конашевичу/ Сагайдачному, особі з суперечливим світоглядом, що нерідко приводило до ідеалізації його в історичній літературі

Петро Конашевич виходець з дрібної української шляхти села Кульчиці поблизу міста Самбора, освіту отримав в Острозькій школі, тривалий час перебував на Запорізькій Січі, де користувався неабияким авторитетом серед козацтва, як полководець й дипломат. Хоча козацька сірома вороже ставилася до П. Сагайдачного, справедливо вбачаючи в ньому тако ж пана і гнобителя, як і польські феодали-загарбники.

Як представник старшини Сагайдачний домагався розширення прав і привілеїв реєстрового козацтва. Однак все частіше і частіше ставав на шлях опозиційності щодо Речі Посполитої. Так у 1620 році він посилав у Москву послів, які вели переговори про воз'єднання України з Росією. Без погодження з урядом Речі Посполитої П.К. Сагайдачний дозволив відновити на Україні правлєславну ієрархію.

Під час Хотинської війни /1620-1621/ Сагайдачному вдалося умовити козацьке військо подати допомогу польсько-шляхетському війську у боротьбі проти султанської Туреччини. У битві під Хотином у вересні 1621 року відважно воювали 40 тисяч козаків й сприяли розгромові турків. У битві Сагайдачний дістав тяжке поранення й невдовзі помер...

... Під мурами Хотинського замку стояв зі своїми воїнами сам Хоткевич. Козаки спочатку отаборилися за півмилю від нього, але перед самою появою турків перебралися на березі Дністра.

Йшло військо турецьке, оповите хмарами куряви. Здіймали непроглядний заслін з куряви незчислені загони, верблюди і буйволи, коні і мули. Чотири слони у розкішних пополах несли важкі гармати, жахаючи своїм грізним виглядом поляків.

З неймовірно швидкістю турки отаборилися. Раптом на узгір'ях казкової розкоші з'явилися пурпурні намети падишаха і його башів. Всі сусідні пагорби раптом побіліли від тисяч наметів, наче там появилася глибокий сніг.

Незлічені племена довгобородих азіатів, будуйнів, арабів, сірійців ставали, де кому вдасться. Ліси списів коливалися над загонами і племенами. Пронизлива східна музика і кінське іржання, крики погоничів, команда і співи зливалися у оглушливий хаос.

Рицарі Речі Посполитої і козаки вийшли на вали і мимоволі замилювалися загрозовою і повною величчю картиною.

В полі стає все людніше. Почалися гарцювання. Черкеси і араби, будуйни і осетини з пронизливим вереском вилітали з турецького табору і мчали, як навіжені, схилившись до кінських грив, з гиком проносилися перед самим польським станом, глумилися над ляхами, посилаючи отруєну стрілу і викликали на двобій сміливого, та, не знайшовши такого, окреслювали в шаленому гоні півколо і звільняли місце для інших. Гарцівників ставало більше й більше. То рицар, то козак не витримуючи глуму заходилися зі східняками у смертельній і хмільній боротьбі... І ось яскравими крапками лежать на поживклій землі поранені або забиті. То тат, то тут б'ються вершники в смертельному

двобої і раз у раз з коня хтось падає. Якщо це правовірний,-так і лишається він лежати серед поля, тільки зброю його забирає собі переможець, як законний військовий трофей. Коли ж впаде християнин, переможець на мит стрибає на землю, блимне у повітрі лезо його ятагана-і, сп'янілий мчить до султанських наметів, кидає перед падишахом спотворену смертю голову свого супротивника-гяура.

Бій спалахнув одразу по всій лінії... Лунко й громовито охнули турецькі гармати. Відповіли польські й запорізькі мортири і гаківниці... Важкі хмари порохового диму закрили сонце.

Гула земля від голосу важких гармат і важкого тупотіння польської панцирної кінноти. Закуті в крицю коні і люди здавалися якимись казковими потворами.

-Алла!!! Алла!!!- лунало полем.

А назустріч цим відчайдушним вигукам тріщали мушкети, кололи списи і важкі мармурові ядра мортир та козацьких гаківниць з гудінням свердлили повітря, відриваючи руки, ноги, голови... Влучно стріляли козаки, і безладні татарські орди відкочувались від козацького табору... А бій клекотів навкруги то таближався то відступав. Польська кіннота лобовою атакою вдарила по османах. У фланг наступали козаки, але вони надто змучилися від голодування і популодні почали піддаватися. Хоткевич помітив вчасно небезпеку і захована в лісі угорська та німецька піхота врятувала козаків. Надійшов і сам гетьман коронний зі своєю кіннотою. Бій розгорівся. Поранених затоптували коні або добивали вороги. Угорці з лісу на вибір били яничарів мушкетним вогнем. Чимало турків загинуло на полі, але й поляки сходили кров'ю. Щомить приводили до падишаха полонених або приносили їх скривавлені голови...

Сутеніло. Розпливався в долині порохований дим, а змучені боєм, ранами і походом загони не залишали бойовища. Завзято билися і кварцяне військо, і загони магнатів, і козаки. Литовські татари, які ще за Вітовта і Казіміра Великого оселилися на річках – Вілії і Німані, хоч і не перехрестились, грудьми стояли за Річ Посполиту в кривавій січі. І тільки перші північні зорі примусили вояків до свого табору...

Сагайдачному гіршало, й гіршало. Щовечора палав він у пропасниці. Рана ятрилася і кровоточила. Військовий циркульник двічі пускав Сагайдачному кров. Це ненадовго допомагало йому. І навіть слабкий, Сагайдачний від ранку до ночі був на ногах, керував військом.

Осінь вступала в свої права. Турки збудували міст на Дністрі, перекинули на другий берег гармати і вдень і вночі засипали ядрами козаків.

Сагайдачний вимагав нічного нападу на турецький стан. Хоткевич довго вагався і дав згоду.

Вісім тисяч козаків підбралися вночі до турків з боку ріки. Ніч була хмарна, сіявся дрібний дощ. Над кручами майже не було вартових. Не сподвалися турки нападу з цього боку. Козаки швидко зняли вартових і вмить розсипалися турецьким табором де спали мертвим сном втомлені східняки. Чимало їх загинуло увічсні, але деякі прокинулися. Знялася неймовірна паніка й метушня. Стояла глибока темрява. Дощ загасив ліхтарі, які засвічували перед наметами башів, ніхто не пізнавав один одного, і часто вбивали свого замість ворога.

Темінь і дощ дозволили козакам пробратися в табір, але тепер необхідне було світло і вихоплювали козаки головешки з багать, совали їх у гарби з сіном і під запони инаметів і враз червона заграва освітила бойовище.

Півтабору було в руках козаків. Стрілянина розбуркала польське військо. Воно готувалося підтримати козаків й кляло їх потайливість. А козаки наче сп'яніли від перемоги і не помічали, що турки отямилися від першого страху і оточують їх. І якщо б Сагайдачний і польська кіннота не кинулися на допомогу, загинули б у ворожому таборі.

Після бою смертельна слабкість звалила Сагайдачного. Спав він весь день важким, глибоким сном, знов почалася пропасниця. Пекла і горіла рана, в голові щось гуло, мов бджоли там роїлися. Лежав він, широко розплющивши очі, а висока воскова свічка стояла у нього в головах. Лежав і думав... Страшенна кволість підкосила його. Рана не загоювалося, серце відмовляло, він задихався від найменшого руху. Він був до всього байдужий, навіть в день підписання пакту з Туреччиною не повів й бровою. І коли лікар на запрошення відповів суворою правдою, королевич надіслав хворому різних страв з свого столу, барильце рейнського, різних настоянок та настоянок від пропасниці. Петро подякував за увагу, але не доторкнувся до принесеного і старшина помала покуштувала королівське частування...

Невдовзі Любомирський надіслав Сагайдачному випуску з пакту з Туреччиною, де Річ Посполита зобов'язується заборонити козакам піратські походи у Чорне море. Гетьман польний закликав Сагайдачного не порушувати цього артикула. Конашевич чемно відповів, що вірні слуги корони знають, що робити, і, не чекаючи відповіді, наказав відвезти його у Київ.

Київ зустрів його першими глибокими снігами. Залізне здоров'я Сагайдачного шалено опиралося смертельній хворобі, але життя непомітно й безповоротньо відходило, віддалялося від хворого гетьмана у якусь безмежну далечінь... Ні заморські лікарі, ні молитви ченців не допомогли..

Тисяча шістсот двадцять другого року, квітня місяця, десятого дня, у Києві, на Подолі, у власні багатій господі умер суворий гетьман Війська запорозького Петро Конашевич на козацьке прізвисько Сагайдачний. Умер чоловік, про якого одним словом не скажеш, хороший він чи поганий, благо приніс народові чи саме горе. По всій Україні спокою не було. У лиху годину вмирав гетьман Сагайдачний.

Ховали Конашевича – Сагайдачного через три дні – на початку провальної седмиці. Київська старшина та багаті міщани організували йому пишне погребіння. Але чомусь спорядили небіжчика не у козацьке яскраве вбрання, а в схимницький білий саван. У висохлих кістлявих руках теплилася тонесенька воскова погребальна свічка.

Таке прогребіння, дало привід історикам твердити, що Сагайдачний перед смертю буцімто зрікся гетьманства і прийняв схиму, хоча документи підтверджують, що він все таки помер гетьманом.

Твердять документи й про те, що Військо запорозьке при Сагайдачному справжнім військом стало, а отаманщиною крикливою. Політиком був. Хвилини вільної й спокійної не мав. Або в походах, або в перемовинах, або в думках, як далі бути, як посеред ворогів військо вчене і вишколене збільшити, як свою вітчизну від усілякої уніатської та махаметської оберегти і оборонити. А воно ж тої напасті не зменшувалось, а лихо не минало Україну... Скільки всього перебувало на ній. У 1615 році татарська орда прийшла на Поділля і Волинь, пускаючи ріками кров безневинних людей. Минуло всього лише кілька років – знову татари прийшли на Україну і знову текла людська кров... А потім був Хотин...

